

PROLEGOMENA LAURENTIANA

COL·LECCIÓ DE DOCUMENTS PER LA RECONSTITUCIÓ DE LA FILOSOFIA
DE

FRANCESC XAVIER LLORENS

(Continuació)

DE LA FACULTAT COGNOSCITIVA SUPERIOR

Les facultats d'aprehensió i la representació de què havem parlat fins ara constitueixen la facultat cognoscitiva inferior. Aquesta facultat per si sola no pot donar-nos la consciència tal com la tenim; per això cal que a la seva acció s'afegeixi altra acció més elevada, com és la que correspon a la facultat cognoscitiva superior anomenada pels uns enteniment i per altres raó.

Aquestes dues accions, al concurs de les quals és degut el coneixement humà (1), no s'ofereixen separadament, sinó que es verifiquen (2) a un mateix temps. Els actes de la facultat inferior són les intuïcions i les representacions; l'acte de la facultat superior és el judici.

Com a fet primitiu el judici és indefinible; sol, no obstant, definir-se dient que és aquell acte de l'esperit segons el qual afirmem o neguem una cosa d'altra. Aquesta definició, àdhuc imperfecta, pot adoptar-se; primer, perquè dient que el judici és una afirmació o negació que fa el jo interiorment, assenyalava les dues qualitats fonamentals de l'acte de judicar i d'aquesta manera ens condueix a la seva conservació (3), i segon, perquè consigna l'existència dels dos termes en els quals (4) es resol tot judici, a saber:

-
- (1) En el text: *cuyo concurso se debe el concurso se debe el conocimiento.*
(2) En el text: *se verifica.*
(3) *Conservación*, diu el text. Sentit obscur.
(4) En el text: *con los cuales.*

subjecte, o sigui la cosa de la qual s'afirma o nega, i atribut, o sigui la cosa afirmada o negada.

Per fer un estudi separat de la forma cognoscitiva superior, prescindint dels judicis d'existència que formen part de les nostres intuïcions i representacions, i atenent als altres judicis que la consciència ens ofereix, dividirem la facultat cognoscitiva superior en dues parts: facultat dianoètica i noètica.

DE LA FACULTAT DIANOÈTICA

L'acte de la facultat dianoètica és el pensament prè en sentit estricte. La facultat dianoètica pot considerar-se destinada a elaborar els materials oferts per la facultat inferior (intuïcions i imatges).

Aquesta elaboració es verifica espontàniament i segons certes lleis, l'estudi de les quals correspon a la Lògica pura.

Els productes de l'elaboració dianoètica es divideixen en tres classes: conceptes o nocions, judicis i raciocinis.

La Psicologia estudia les operacions de l'ànima en la formació de cada un d'aquests productes i tracta de l'acte de concebre, de l'acte de judicar i del de raciocinar; actes tots continguts en l'acte significat per la paraula *pensar* (1).

El caràcter que més clarament ofereix el pensament consisteix en la seva íntima relació amb el llenguatge; per això diu Plató que «el pensament és un diàleg que parla l'ànima amb ella mateixa»; per això la paraula *logos* s'ha traduït adés per *verbum mentis*, adés per *verbum oris*; per això es diu (2) que el pensament és la paraula interna i que la paraula és el pensament extern.

L'emblema del vocable pensament (3) (*pensare, ponderare*), per significar l'acte i el producte de la facultat dianoètica ens diu bé que la comparança és lo que més clarament ens ofereix la consciència quan l'exercitem.

Mes perquè la comparança doni resultats, la facultat dianoètica ha de tenir una força d'anàlisi, per lo qual podem anomenar-la facultat abstractiva.

De la formació de conceptes

Estudiem abans que tot la concepció o formació dels conceptes per ésser aquests actes un dels productes més senzills i per entrar en la composició dels judicis i, per consegüent, dels raciocinis.

Havent de procedir a l'estudi separat de l'acció de l'enteniment en la

(1) En el text: *contenido en el acto de la palabra.*

(2) En el text: *ya en fin por esto.*

(3) En el text: *de la palabra pensamiento.*

formació dels conceptes o nocions, i havent ja notat que les facultats superior i inferiors confonen en un acte els llurs actes, pendrem per punt de partida el coneixement que actualment tenim de les coses individuals per fer en elles distincions convenients.

En el coneixement que ara tenim d'un individu, sigui per aprehensió sensitiva, sigui per aprehensió intel·lectual, sigui per representació de la memòria, podem distingir: 1.er, el coneixement d'una existència manifestada per una o més qualitats que només coneixem com pertanyents a ella, i 2.^{on}, al coneixement d'aquesta mateixa existència en quant posseeix propietats comunes a altres existències (*cognitio per notas communes*).

En el primer cas la cosa és simplement vista o representada, i en el segon és pensada o concebuda. En el primer cas hi ha un judici d'existència, judici qualitatiu que mostra el poder analític-sintètic que té l'enteniment, puix distingeix sense pensar; en el segon cas hi ha demés un judici comparatiu per mitjà del qual (1) apliquem un concepte a la cosa vista o representada.

En el primer cas el predicat és adjectiu; en el segon, substantiu. En el primer cas coneixem l'objecte simplement com individu; en el segon, coneixem també la classe a la qual pertany.

Podem, doncs, estudiar separatament per una part les intuïcions i les imatges i, per altra, les nocions o conceptes. Encara que en l'estat actual de la nostra consciència el coneixement de les coses individuals s'ofereix en la segona forma, hi ha casos en què ens atancem a la primera; per exemple: al tornar al coneixement després d'un síncope, en un desmemoriament sobtat i també quan se'ns presenten objectes completament nous.

La transformació que opera la facultat dianoètica en el coneixement de les coses individuals la veiem clarament, comparant el coneixement que tenim dels objectes en què s'ocupa el naturalista, quan els veiem per primera vegada i quan els mirem després d'haver aprehengut els conceptes d'història natural.

Comparant les intuïcions i imatges amb les nocions o conceptes, veiem que la intuïció i la imatge es sostenen per si soles en la memòria, mentre que els conceptes o nocions no poden subsistir com no sigui mitjançant un signe. Les intuïcions o imatges es refereixen a objectes que tenen determinació d'espai o de temps; per exemple: una flor, un sò, un sentiment.

Els conceptes són infigurables i exclouen tota determinació d'espai o temps; podem veure, per exemple, un cavall o imaginar un cavall tal com el desitjaríem; però és impossible que tinguem la imatge del cavall en general.

Els conceptes són de diverses classes: conceptes de gèneres i espècies de objectes reals; conceptes dels elements inseparables en què es pot resoldre's els objectes reals, i conceptes formats per l'enteniment en virtut del poder de combinació de què és dotat.

(1) En el text: *para el cual*.

L'elaboració que fa l'enteniment pot estudiar-se en la formació del concepte pertanyent a la primera classe.

En aquesta operació podem distingir: 1.er, la presentació o representació d'un cert nombre d'objectes; 2.^{on}, la comparança d'aquests objectes i l'aprehensió de les llurs semblances i diferències; 3.er, la concentració de la consciència en les semblances i l'abstracció correlativa de les diferències; 4.^{rt}, la reducció de la multiplicitat d'objectes a la unitat de pensament. Aquesta unitat és del concepte, i els idèntics que han servit per formar-lo i tots aquells als quals pot aplicar-se constitueixen la classe.

La comparació pot ésser espontània o intencional; el seu resultat ha estat sempre en proporció de l'anàlisi dels objectes comparats. Aquesta anàlisi pot fer-se per atenció parcial o per abstracció modal.

La diferència entre aquestes dues anàlisis és obvia. Les parts en què es resol l'objecte per atenció parcial poden subsistir en la consciència per elles soles sense necessitat de cap signe; mentre que els elements en què resollem un objecte per abstracció modal no poden sostenir-se en la consciència sense l'auxili d'un signe. Per atenció parcial podem descompondre una figura en: tronc, cap i extremitats, sense necessitat de saber el nom que tenen aquestes parts, mentre no podem tenir separatament en la consciència el color, la figura, la flexibilitat sense l'auxili de la paraula o d'un altre signe.

Els elements que obtenim per abstracció modal són tan individuals com els que assolim per atenció parcial; així, al parlar d'una figura, diem igualment aquell cap, aquella morbidesa, aquella coloració, aquella lividesa del rostre...

El resultat de la comparació és el coneixement de la semblança o dissemblança entre els objectes comparats.

La semblança és una relació. Els objectes entre els quals existeix s'anomenen semblants. Aquesta relació es funda en la identitat d'una o més qualitats; per això diu Aristòtil que «la semblança és la unitat de la qualitat». D'això resulta que els objectes seràn més o menys semblants segons el nombre de qualitats idèntiques que posseeixin.

La identitat de la qual parlem aquí és una relació que descobrim immediatament en els nostres actes cognoscitius i mediatament en els seus objectes.

Aquesta identitat l'afirmem sempre que no podem trobar cap diferència entre aquests actes, tret de la diferència del temps en què s'esdevenen. Llavors diem que són diferents en el temps i idèntics en el llur contingut. Aquests actes s'anomenen indiscernibles. Si, per exemple, imaginem un centaure i repetim l'acte sense cap diferència en son contingut, direm que sempre imaginem el mateix centaure. Aquí aital identitat es veu clarament perquè objecte i acte són una mateixa cosa.

Quan els actes d'intuïció d'un objecte intern són indiscernibles afirmem la identitat objectiva mitjançant la subjectiva, i tant és aquest el fonament

d'aquell, que quan tenim una successió de percepcions indiscernibles per la presentació d'un objecte a intervals curts, no podem dir si ens han anat presentant diferents objectes o si ens han presentat cada cop un mateix objecte. D'aquest recurs es valen el prestidigitador i el director d'escena.

Si un cert nombre d'objectes determinen actes indiscernibles, actes que equivalen a la presentació successiva d'un sol objecte, llavors són completament semblants, com s'esdevé amb les monedes d'una mateixa encunyació. Però són simplement semblants quan aquest acte indiscernible és determinat en nosaltres, no per la totalitat dels objectes, sinó per alguna de les llurs parts i qualitats.

Descoberta la semblança entre els objectes comparats, a mesura que anem fixant l'atenció en les qualitats semblants, fem abstracció de les qualitats diferencials, i en certs casos l'abstracció és tan poderosa, que arribem a assolir actes cognoscitius subjectivament idèntics, com si estiguessin determinats per objectes absolutament semblants. En aquest cas la mutiplicitat d'objectes queda reduïda a la unitat del coneixement.

La qualitat o qualitats en què es funda la semblança, tot i posseïdes per diferents objectes no es distingeix en cap d'ells si no passa de la intuïció de la imatge de l'altre en un temps donat. Allavors és quan diem que els objectes són el mateix, que vist un d'ells són vistos tots. En efecte: tots els objectes que constitueixen la simultaneïtat que havem comparat equivalen a la presentació successiva d'un sol; i d'aquesta serie de presentacions, lo mateix serà la primera que la centèsima. La simultaneïtat real queda reduïda a la unitat de pensament.

Les qualitats en què es funda la semblança formen un tot lògic, que és el concepte pel qual queden classificats els objectes.

Aquest tot conté: 1.er, la qualitat o qualitats en què es funda la semblança dels objectes; 2.^{on}, la relació de dita qualitat o qualitats amb els objectes. Aquesta relació s'anomena comunitativa o universal dels objectes.

El nom de la qualitat comunitativa es converteix en aquella comparació d'adjectiu en substantiu; en altres termes: la qualitat comunitativa, quan no n'hi ha més que una, i la sobressortint, quan n'hi ha moltes, deixen el seu caràcter individual o adjectiu per pendre un caràcter general o substantiu. Si tinc a la vista tres còssos dels quals dic separatament: A és blau, B és blau, C és blau, al considerar-los segons la unitat del concepte que d'ells he format els anomenaré *blaus*, al veure un d'ells diré: aquest és un blau, aquest blau és per a mi, etc. Aquesta transformació d'adjectius en substantius la trobem en totes les llengües, puix hi ha paraules que uns cops s'usen com a adjectius i altres com a substantius; exemple: *graciós*.

Lo mateix prova l'etimologia de molts substantius; exemple: tots els verbals. Tal és el resultat de l'observació que podem fer de l'exercici del nostre enteniment en la formació dels primers conceptes pels quals classifiquem els objectes.

Obtinguts els primers conceptes podem passar a la formació dels conceptes ulteriors, lo qual pot verificar-se de dues maneres: 1.ª Partint d'una pluralitat de conceptes, i 2.ª Partint d'un sol concepte.

Quan hem format diversos conceptes podem comparar uns amb altres i fer amb ells lo que havem fet amb els individus.

Si trobem entre ells semblances podem fer abstracció de les llurs diferències, amb lo qual, mitjançant la imposició d'un nom tindrem un nou concepte, pel qual quedarà reduïda a la unitat la multiplicitat dels primers conceptes.

Així, després d'haver format els conceptes *perdiu*, *colom*, *pardal*, els reduïm al concepte *ocell*.

Aquest procediment exigeix el llenguatge, i pressuposa que els primers conceptes tinguin diferents qualitats.

Quan en la formació d'un primer concepte no s'ha fet l'anàlisi complet dels individus que han servit per formar-lo, un nou estudi d'aquests individus dóna lloc a això: que la comparació ens descobreixi entre alguns d'ells certes qualitats comunes.

Així en Botànica del concepte de *cactus* als conceptes de *cereos*, *opuntia*, *mamilaria*.

També formem concepte per abstracció modal. En els judicis d'existència que formen el nostre punt de partida *exercitem* un acte a la vegada analític i sintètic: analític en quant opera una distinció entre les substàncies i les qualitats, i sintètic en quant manté aquesta qualitat unida al subjecte; així és que el subjecte pren la forma substantiva i la qualitat l'adjectiva, mes l'anàlisi per abstracció modal ens permet considerar per si cada una de les qualitats, i llavors s'expressen aquestes per substantius, tal com blancor, rotunditat, duresa, elasticitat, etc.

Hi ha conceptes en els quals ressalta la força sintètica de l'enteniment; tals són els conceptes dels membres, els col·lectius, els que entren en un plan qualsevol; per exemple: en un plan d'organització social.

De l'examen que s'acaba de fer resulta la necessitat del llenguatge, no solament per comunicar-nos, sinó també per la formació del pensament humà.

Queda també comprovat que els conceptes són *infigurables* i que de cap manera s'han de confondre amb les imatges. D'això resulta que el caràcter representatiu del concepte es diferencia completament del caràcter representatiu de la imatge.

Tot concepte pot existir en dues formes: 1.ª Aplicant-lo a un individu real o imaginari; 2.ª Representat per una paraula o qualsevol altre signe.

En el primer cas tenim consciència d'un objecte o d'una imatge a la qual apliquem el concepte; en el segon cas tenim consciència del concepte sense imatge. Aquesta forma de la nostra consciència ha donat lloc a la qüestió del conceptualisme i del nominalisme. Per presentar aquesta qüestió en els termes en què l'ha plantejat la Filosofia moderna, hem d'advertir que d'ençà

que Descartes hagué introduït l'ús de la paraula *idea* en la significació lata d'objecte de consciència (1) pot fer-se la distinció entre les idees singulars representatives d'individus i expressades per substantius propis, i les idees universals representatives de les classes i expressades pels noms apel·latius.

Feta aquesta distinció i sabent per experiència comuna l'objecte de consciència que correspon als substantius propis, s'ha demanat qual sia l'objecte que correspon als termes comuns. És singular o bé universal?

Els que admeten que l'objecte o la idea és universal s'anomenen conceptualistes; els que admeten que la idea és singular i reconeixen la universalitat en el nom que l'expressa s'anomenen nominalistes.

Locke adopta el conceptualisme dient: que l'enteniment pot tenir la idea general de triangle sense que sigui isòcil, equilàter ni escalè, de manera que podem tenir una idea que representi adequadament una classe entera: triangle, home, cavall, etc.

A aquesta opinió s'oposa el nominalista Berkeley, al·legant el cas en què tenim l'objecte amb imatge. La idea d'home que jo em formo — diu — ha d'ésser la d'un home blanc, negre o groc, dret o encorbat i no m'és possible concebre'l d'altra manera; la idea és, doncs, singular i la generalitat és vinculada tan sols al nom que expressa aquesta idea, i l'escèptic Hume explica el fet dient que un cop havem aplicat un mateix nom a un cert nombre d'objectes semblants l'empleu del mateix ens suggereix la imatge de cada un dels individus als quals l'havem associat, i quan això s'esdevé l'esperit vetlla a fi que no afirmem res que sigui contrari a la naturalesa dels objectes representats.

A la prova d'experiència afegix Berkeley el següent raciocini: «La idea general d'una classe és impossible; perquè una idea semblant existís caldria que representés adequadament cada un dels individus compresos en ella, i per això hauria de contenir atributs incompatibles; verbigràcia: en la idea d'home els atributs alt i baix, gros i prim, dret i encorbat, etc.»

Aquesta controversia s'ha sostingut en la filosofia moderna per una manca de distinció entre els productes de l'enteniment i els de la facultat cognoscitiva inferior, manca a la qual ha contribuït l'ús de la paraula *idea*.

Tenint en compte aquesta distinció, veurem que en el fons convenen els nominalistes i els conceptualistes. La generalitat d'un concepte és una relació i, per consegüent, no pot considerar-se com objecte absolut de la nostra consciència.

Així és que quan tenim un concepte, si cerquem un objecte absolut de consciència hem de fer la seva aplicació a una imatge, i tota imatge és singular; però no és menys cert que en tenint consciència d'una imatge a la qual havem aplicat un concepte podem considerar en ella els atributs comuns

(1) En el text, uns punts suspensius segueixen la paraula *objecte*.

prescindint dels atributs individuals que constitueixen la seva diferència numèrica. Tot això ho concedeixen els nominalistes i, per consegüent, admeten l'existència dels conceptes com a elements generals del coneixement humà.

L'existència dels conceptes en la consciència humana ha donat lloc a la distinció leibniziana entre el coneixement intuïtiu i el coneixement simbòlic. Anomena Leibniz coneixement intuïtiu a tot acte de consciència en el qual tenim coneixement clar de la significació de les paraules amb què expressem els conceptes, i anomena simbòlic tot estat de consciència en el qual coneixem millor la paraula que el seu significat, encara que sapiguem que aquest significat pot ésser clarament conegut per ésser un acte de reflexió. «*Plerumque praesertim in analisi longiore non totam simul rei naturam intuemur, sed serum loco signis utimur, quorum explicationem in presenti aliqua cogitatione praetermittere scientis aut credentes nos eam habere in potestate, qualem cogitationem caecam, vel etiam symbolicam appellare soles.*»

L'explicació que havem donat de la formació dels conceptes no pot servir-nos per resoldre la qüestió de prioritat o posterioritat del coneixement individual, anomenada de *primo cognito* en les escoles.

La prioritat del coneixement individual la sosté Lluís Vives, fundada en l'ús primitiu del llenguatge. Seguint el mateix camí que el filosof espanyol tant Locke com Smith.

Molts escolàstics sostenen la doctrina contrària, la qual defensa Leibniz en oposició a la doctrina de Locke. La observació dels fets que es troben a l'abast del psicòleg no poden servir-nos per resoldre la qüestió, ja que estudiem la formació dels conceptes partint de l'experiència del coneixement individual; mes aquest coneixement individual del qual partim pressuposa l'existència de conceptes sense els quals no arribaria a son complement. Estem, doncs, dintre un cercle viciós. Renunciant a descriure les diferents fases que presenta la vida cognoscitiva des de la infància fins a l'edat de la reflexió, ens limitarem a consignar que la diferència que ofereixen els nostres primers coneixements respecte els coneixements ulteriors (1) és una diferència que s'explica per l'estat d'elaboració de les nostres intuïcions i imatges. Aquesta diferència la podem observar quan se'ns presenten objectes completament nous i treiem d'ells un cert nombre de conceptes. Fundant-nos en aquesta dada, podem dir que en rigor no hi ha prioritat en el coneixement individual ni en el coneixement general, que els nostres primers coneixements són obscurs i confosos i que mitjançant l'acció dianoètica es converteixen en clars i seguits. Així veiem que en la infància es confonen els individus d'un mateix gènere, malgrat que es tingui coneixement de cada un d'ells quan es presenten a la intuïció. Posteriorment no sols es distingeixen els individus per la

(1) En el text: *la diferencia que ofrecen nuestros primeros conocimientos de los conocimientos ulteriores.*

llur diferència genètica, sinó que són coneguts per les diferències específiques, fins que finalment distingim un individu d'un altre individu pels atributs que li són peculiars i constitueixen allò que s'anomena diferència numèrica.

Dels judicis

A la facultat dianoètica referim aquell judici que resulta de la comparació de dos termes la possessió dels quals és anterior a l'acte de judicar; per exemple: el ferre és mineral; això que veig és ferre. Lo primer que hem d'advertir en tractant del judici és que la mera existència dels seus termes no basta per constituir-lo, sinó que hi ha d'haver una relació especial que els enllaci. Per aquesta relació formen els termes un tot la unitat del qual ressalta en la oració enunciativa; i l'expressió d'aquesta oració ha donat origen al verb substantiu. Dels dos termes que la constitueixen, l'un s'anomena subjecte d'atribució o de predicació, l'altre reb el nom de predicat. El valor lògic del verb l'expressa perfectament la paraula còpula.

L'afirmació i la negació són els dos actes fonamentals de tot judici i constitueixen la relació del predicat amb el subjecte. Aquesta relació *sui generis* existeix en els judicis negatius lo mateix que en els afirmatius, lo qual es veu clarament en la unitat que presenten les proposicions negatives. Si consultem la observació interna per conèixer el valor del judici negatiu veurem: 1.er, que hi ha un acte de l'esperit real i efectiu lo mateix quan neguem que quan afirmem; 2.^{on}, que la definició d'exclusió que envolta tot judici negatiu exigeix la consideració del subjecte amb relació al predicat, ni més ni menys que en el judici afirmatiu.

Del raciocini

Donem el nom de raciocini a aquell acte de l'esperit pel qual establim la conveniència o repugnància entre dos termes, mitjançant la comparació de cada un d'ells amb un tercer terme. Apel·lem a aquest procediment quan de la comparació immediata dels termes no en resulta afirmació ni negació; exemple: tenim els termes combustible i diamant i no descobrim entre ells conveniència ni repugnància; cercarem un tercer terme, per exemple: carboni, i direm: el carboni és combustible, el diamant és carboni; doncs el diamant és combustible.

El raciocini ofereix una combinació de conceptes i de judicis i conté dos membres: antecedent i conseqüent. La relació que enllaça els dos membres del raciocini s'anomena conseqüència.

Els actes de comparació que suposa el raciocini donen a aquesta operació un caràcter de successió que queda consignat en el llenguatge i pot donar lloc a això: que es descongui la natura de la operació que expressen. Aquest mateix caràcter és propi de les paraules: inferir, raciocinar (*ratiocinatio sive*

copulatio) i altres; amb tot, si examinem curosament la nostra consciència veurem que encara que la comparació dels termes del raciocini exigeixi més o menys temps, l'acte dianoètic propiament dit, o sigui l'acte de conèixer la relació que hi ha entre els tres termes, és instantani. Així ens ho mostra l'experiència quan la coexistència de tres conceptes en virtut de les lleis d'associació no implica cap reacció entre ells, i podem separar la unitat de l'altra sense trencar la unitat intrínseca de l'objecte de la nostra consciència; però després d'un cert temps s'uneixen sobtadament aquestes tres conceptes i constitueixen el judici que és la oració silogística. En qual cas no podem separar cap dels termes sense trencar la unitat intrínseca de l'objecte de la nostra consciència.

Finalment, reflexionant sobre l'estructura del raciocini, veurem que els seus tres termes mantenen una relació recíproca, i aquesta relació ha d'ésser aprehenguda per un acte indivisible.

LÒGICA PURA ⁽¹⁾

La Lògica pura és la ciència de les lleis formals del pensament. La paraula *lògica* es deriva de *λόγος* (*ratio* i *oratio*) i s'usa per alguns com a sinònim de Dialèctica. Aquesta paraula usada per Plató significa controvèrsia i col·loqui; per lo qual aquest filòsof, que defineix el pensament: col·loqui de l'ànima amb ella mateixa, pogué adoptar aquella paraula per designar la ciència del pensament i també la ciència de l'existència.

L'estudi de les lleis formals del pensament s'ha separat sempre de la Psicologia, tant pel caràcter especial de les dites lleis, com per l'extensió i importància de les seves aplicacions. Per estudiar els efectes de les lleis formals, la Lògica considera separadament els conceptes, els judicis i els raonaments. Per considerar l'element formal del pensament hem d'advertir que en tot pensament hi ha subjecte i objecte, i en cada producte de la facultat dianoètica podem distingir la matèria i la forma. La matèria és determinada per l'objecte; la forma, pel subjecte. És la manera com el subjecte pensa en l'objecte. Així en els conceptes: *cavall* i *temperança*, reconeixem una diversitat nascuda de l'objecte, i per això diem que es diferencien per la matèria; però si reflexionem que *cavall* és una espècie de quadrúped i *temperança* una espècie de virtut, veurem que ambdós conceptes caben en una mateixa forma, que és la que expressa la paraula *espècie*.

La Lògica s'ha considerat com a instrument per descobrir la veritat; d'aquí el títol de *Órganon* que s'ha donat a la Lògica aristotèlica. Mes la Lògica pura es manté divorciada dels objectes (*logica rebus avulsa*) i solament versa sobre el pensament pur. No obstant, destinada a estudiar les lleis per les quals el pensament es regeix, presenta també un caràcter instrumental, puix ella assenyala les primeres condicions del pensament veritable.

(1) Per una aparent singularitat, que tingui segurament, profunda justificació teòrica i pedagògica en la ment del Mestre, l'explanació de la doctrina sobre psicologia deixa pas aquí a un petit tractat de lògica, per reprendre's més tard amb dos nous capítols sobre la sensibilitat i la voluntat, que precedeix immediatament un nou petit tractat, el de *Metafísica*. Ens sembla críticament assegurat, malgrat de no tenir a mà sinó un document únic, que no es tracta aquí de cap caprici del deixeble notador ni de cap efecte de l'atzar. Havem d'advertir, amb tot i això, que en el nostre exemplar d'apunts *la paginació no és numerada*. (Vid. més endavant, en apèndix, el senyalament bibliogràfic d'aquest exemplar).

Altrament, si alguna cosa sembla clara en la filosofia laurenciana és la seva nota de *psicologisme*, no contradita pel caràcter formalístic — evidentment tot pedagògic i rutinari — del tractadet de Lògica que segueix. Ens sembla de gran importància suggestiva per aquest tòpic, el començament del segon paràgraf dels nostres apunts, aon justament allò que es vol defensar és la *relativa* separació de la Lògica respecte de la Psicologia.

DE LES LLEIS FORMALS DEL PENSAMENT

Reflexionant sobre les dades que ens suministra la consciència relatives a l'exercici de la facultat dianoètica, apareixen certs judicis, que són altres transformacions, judicis reguladors de la mateixa i constitueixen les lleis formals del pensament.

El primer és el principi de contradicció: «és impossible que una cosa sigui i no sigui al mateix temps» (*impossibile est idem simul esse et non esse*).

El segon és el principi d'identitat: «allò que és, és», o bé «una cosa és ella mateixa».

El tercer és el principi del mig exclòs: «entre ésser i no ésser no hi cab un mig».

Hegel va negar aquest principi últim admetent l'*Esdevenir* (1).

Encara que la fórmula d'aquestes lleis és objectiva, elles assenyalen, no obstant, les condicions universals de tot pensament prescindint de tot objecte pensat. El principi de contradicció enuncia que la primera condició del pensament és l'absència de contradicció. Així es veu clarament quan a la forma *impossibile est idem simul esse et non esse* substituïm la següent:

La contradicció és la oposició que hi ha entre l'afirmació i la negació, i aquesta oposició existeix quan neguem en una proposició lo que havem afirmat en altres. La negació s'expressa avantposant a la còpula la partícula negativa; mes, per un artífici lògic, s'avantposa aquesta partícula al subjecte o al predicat, de lo qual resulten dues formes contradictòries (positiva o afirmativa i negativa).

L'aplicació del principi de contradicció a les proposicions o judicis és coneguda de tothom, puix ningú ignora que allò que es fa afirmant es desfà negant; així el primer acte s'ha anomenat *actus ponens* i el segon *actus tollens*. Quan neguem allò que abans havíem afirmat amb la proposició negativa, destruïm l'afirmativa; mes si volguéssim sostenir algun temps ambdúes proposicions, ambdúes quedarien aniquilades. Lo mateix s'esdevé amb els termes contradictoris, tant si assagéssim de concebre els coexistents en un subjecte, com si tractéssim d'incloure'ls en una definició. De manera que la contradicció redueix sempre el pensament a la nul·litat.

El principi d'identitat prescriu que havem d'afirmar una cosa d'ella mateixa. Aquest principi es refereix al pensament, parlant d'una cosa en quant ella és pensada. Per aquesta llei verifiquem la operació d'un concepte primerament com un tot, i després com una col·lecció de parts. En aquesta

(1) En el text: *venir a ser*.

posició ens és impossible deixar de pensar que el concepte no és el mateix, tant en el primer com en el segon terme.

El principi del mig exclòs expressa la impossibilitat que tenim de concebre un terme mig entre l'afirmació i la negació (*Aliquid vel affirmatur vel negatur*).

Quan no tenim dades suficients per judicar, podem diferir la operació o suspendre el judici; però si judiquem, havem d'afirmar o de negar. Aplicada aquesta llei als termes contradictoris, ens resulta que un d'ells ha d'ésser necessàriament veritable i l'altre necessàriament fals (1).

Aquests tres termes, encara que no poden reduir-se a un de sol, estan íntimament enllaçats de manera que l'un suposa l'altre. Ells constitueixen l'expressió més elevada de la naturalesa de la nostra facultat cognoscitiva, establint que l'afirmació o la negació són una necessitat del pensament mentre que l'afirmació i la negació són incompatibles o repugnants.

DELS CONCEPTES (TERMES)

La Lògica pura, encara que es limita a investigar les condicions de la facultat dianoètica prescindint de la naturalesa dels objectes als quals s'aplica, no perd de vista que el valor del pensament consisteix en la seva veritat, és a dir, en la seva conformitat amb l'objecte. Per això pren com a punt de partida la proposició o sigui l'expressió del judici, que és un acte en el qual hi ha la veritat o l'error.

De l'examen d'una proposició qualsevulla resulta que és significativa no solament considerada com un tot, sinó també en les seves parts o termes. Fàcilment reconeixem que suprimint el verb resten dos termes (subjecte i predicat), cada un dels quals és significatiu per ell mateix, és signe d'un concepte. Tals són els elements en què el discurs es resol per l'anàlisi lògica. El coneixement que tenim de cada un dels termes s'ha anomenat simple aprehensió. L'estudi lògic dels termes no és més que l'estudi de la part formal dels conceptes.

L'element formal de tot concepte és la quantitat. Tot concepte implica dues quantitats: la una és determinada pel nombre de notes o caràcters que el componen, i l'altra és formada pel nombre de subjectes als quals podem aplicar els conceptes. La primera s'anomena comprensió; la segona s'anomena extensió. Així un concepte pot considerar-se adés com un tot comprensiu, adés com un tot extensiu.

Considerat com un tot comprensiu, les parts estan contingudes en ell actualment, puix si a un concepte li manca la coexistència d'algún dels seus caràcters, es converteix en un altre concepte.

(1) En el text: *verdaderamente falso*.

Considerat com un tot extensiu, les seves parts estàn contingudes per sota d'*ell*. Es diu que estàn contingudes potencialment perquè un concepte no pot aplicar-se a la vegada a tots els subjectes dels quals pot predicar-se.

Dels caràcters d'aquestes dues quantitats s'infereix fàcilment el principi lògic que diu: que l'extensió i la comprensió estàn en raó inversa.

Considerat un concepte com un tot extensiu, ocupa el lloc del predicat i les seves parts el del subjecte. Els conceptes i les seves parts prenen la forma substantiva i s'anomenen predicats *in quid*. Considerats segons la seva extensió, els conceptes es divideixen en *gèneres* i *especie*s. Gènere és un tot lògic les parts del qual són també tots. Especie és un tot lògic que és contingut per sota d'un altre. La relació del gènere amb l'especie és la de continent a contingut; la de l'especie a gènere és la de contingut a continent. El gènere és concepte superior; l'especie és concepte inferior. La relació que tenen les especie s amb el seu gènere ha rebut el nom de subordinació, i la relació que les especie s d'un mateix gènere mantenen entre si s'ha anomenat coordinació.

De la definició que s'ha donat del gènere i de l'especie resulta que un mateix concepte pot rebre aquests dos termes. Per això es divideix el gènere en gènere subaltern, que és aquell concepte que té conceptes inferiors i superiors i és a la vegada gènere i especie, i gènere generalíssim, que també s'anomena suprem, que és aquell concepte que no és contingut d'altre. També l'especie es divideix en especie subaltern, que és aquella que conté sota d'ella algún concepte, i especie especialíssima, que és la que no conté sota d'ella cap tot lògic. Tal és el concepte que s'aplica immediatament als individus.

Donat un concepte podrem augmentar la seva extensió, o sigui ampliar-lo fins arribar al gènere generalíssim, i també podrem augmentar la seva comprensió, o sigui restringir-la fins arribar a l'especie especialíssima. D'aquest procediment resultaria un sistema de conceptes enllaçats per subordinació i coordinació. La formació d'una especie des del punt de vista lògic es redueix a pendre la comprensió del concepte que ens serveix de punt de partida i afegir-hi un atribut que és el que s'anomena diferencia. Constituida l'especie, el concepte que ha servit de base queda lògicament dividit en dues parts d'extensió, una positiva i una negativa. Es evident que quan determinem una part de l'extensió d'un concepte valent-nos d'un caràcter positiu, queden reduïdes les parts restants a una sola, el distintiu de la qual és la negació del dit caràcter.

Considerat un concepte com a un *tot* comprensiu, es resol en dues parts, que són la comprensió del gènere pròxim i la diferencia.

A aquestes dues parts podem afegir-hi el propi i l'accident. La diferencia, segons ja s'ha dit, és aquell element que s'afegeix a la comprensió del gènere per constituir l'especie. La diferencia, doncs, constitueix les especie s i divideix els gèneres.

S'anomena *propi* aquella part de la comprensió d'una especie que no es

troba més que en ella mateixa. El caràcter del propi es descobreix per la seva reciprocació amb l'especie.

Del propi poden treure els termes més adequats per significar l'especie. L'accident és una part de la comprensió de l'especie, que pot suprimir-se quedant íntegre el concepte de la mateixa.

Comparant els elements que entren en la constitució respectiva del tot extensió i del tot comprensió veurem que el gènere conté *dessota d'ell* les especies com parts d'extensió, mentre que cada especie conté en ella mateixa el gènere com a part de comprensió.

La formació d'un sistema de conceptes no solament serveix per fer paleses les relacions que tenen entre ells, sinó que, a més, asseguren la distinció que podem fer entre els individus. Aquests difereixen els uns dels altres, bé per diferencia genèrica (pròxima o remota), bé per diferencia específica, bé per diferencia numèrica. Aquesta última diferencia queda assenyalada lògicament per cert nombre d'atributs que afegim a la diferencia específica i els trobarem units en l'individu del qual els prediquem.

En tot sistema trobem dos límits: un inferior i un altre superior. El primer el formen els individus; el segon, els gèneres generalíssims. La determinació d'ambdues coses és fora del domini de la Lògica. Aristòtil, però, senyala en son primer llibre les classes més elevades a les quals es redueix la seva existencia que és objecte dels actes dianoètics. Els conceptes d'aquesta classe reben el nom de categories (predicaments) i són els següents: substancia, quantitat, qualitat, relació, acció, passió, on (*ubiquam*), situació, temporalitat i hàbit. Aquestes categories poden reduir-se a quatre, a saber: substancia, quantitat, qualitat i relació.

Aristòtil estableix les deu categories partint de la oració enunciativa, resolent-la en els seus termes, prenent isoladament cada paraula i examinant la seva significació. Amb aquest procediment assoleix la reducció de tots els termes als deu que hem consignat. L'examen que podem fer dels termes ens dona el caràcter gramatical que alguns han assenyalat en les categories aristotèliques. En efecte: hi trobem el substantiu, adjectiu, numeral, el verb actiu, el verb passiu, l'adverbi de lloc, l'adverbi de temps, el verb intransitiu i el perfecte; però aquest caràcter desapareix per donar lloc a l'exposició del concepte que cada terme significa.

Comparant les deu categories entre elles, la seva reducció és evident. Totes elles són altres tantes divisions de l'ésser en quant cab a l'enteniment humà, *ens categoricum*. L'existència significada per aquesta paraula es divideix en existencia substantiva (*ens per se*) i en existencia inherent (*ens per accidens, ens in alio*). El concepte de *ens per se* és la categoria de substancia. Les nou altres categories són una divisió de l'*ens per accidens*.

Considerat aquest com absolut, resulten les dues categories de la quantitat i de la qualitat. Considerat com a relatiu, tenim la categoria de la relació en la qual són compreses les sis restants.

La categoria *ubi, aon*, designa la relació entre una cosa i el lloc que ocupa; la categoria *quando* designa la relació d'una cosa i el temps en què s'esdevé; la *posició* o *situació* es redueix a la relació de les diferents parts d'un còs; l'*hàbit* (*habere*) implica la relació entre continent i contingut (havent i hagut); finalment, l'*acció* i la *passió* ofereixen la relació entre l'agent i el pacient.

Kant anomena categories a l'existència d'elements primitius que neixen en l'esperit. Aristòtil anomena categories els gèneres generalíssims en què es divideix l'existència en quan és pensada.

La categoria de substància és un gènere generalíssim que conté sota d'ell els individus de la natura, els gèneres i les espècies. Els individus s'anomenen substàncies primeres i s'expressen pels substantius propis i també pels pronoms personals i els demostratius. Les espècies i els gèneres s'anomenen substàncies segones i s'expressen per noms substantius comuns. Les substàncies primeres ocupen sempre el lloc del subjecte i no podem predicar-les de cap altre terme. La propietat de la categoria de substància és, segons Aristòtil, la capacitat d'admetre accidents contraris, salvant la unitat de la matèria.

En la categoria de substància entra també l'*ens per accidens*, en quant és unit a l'*ens per se* i el determina. Per això la substància s'expressa en termes concrets. En les categories de quantitat i qualitat l'*ens per se* desapareix per complet, i per un acte d'abstracció moral separem i considerem isoladament com si fossin objectes absoluts les modificacions de la substància. Els termes amb què s'expressen s'anomenen substantius abstractes. La Lògica a la categoria de la quantitat refereix l'extensió, el temps i el grau per quantitat extensiva, protensiva i intensiva. Aquesta categoria comprèn la quantitat continua i la discreta. La propietat de la categoria de la quantitat és que per ella les coses són iguals o desiguals.

La categoria de la qualitat comprèn les qualitats dels còssos i les de l'esperit, tant les que són permanents com les que són transitories. Aristòtil assenyala a aquesta categoria les propietats següents: 1.ª, tota qualitat té contrària; 2.ª, tota qualitat és susceptible de grau (intensió i remissió); 3.ª, per la qualitat les coses són semblants o dissemblants.

La categoria de la relació, ultra compendre les sis categories més amunt indicades, conté sota d'ella els correlatius, els contraris, la possessió i la privació, i els contradictoris.

DELS JUDICIS

Els judicis, considerats des del punt de vista lògic, ofereixen diferències de qualitat, quantitat i relació. Per la seva qualitat es divideixen en afirmatius i negatius. En els judicis afirmatius el subjecte és inclòs en el predicat o bé el predicat és inclòs en el subjecte, segons sigui el judici extensiu o intensiu. La Lògica, atenent només que a la quantitat del terme de la

proposició, reconeix en tota afirmació una inclusió i en tota negació una exclusió.

Per la quantitat es divideixen els judicis en singulars, particulars i universals. Aquesta divisió es funda en l'extensió del subjecte.

De l'estudi que hem fet de la quantitat extensiva, resulta que el subjecte o bé ha d'ésser un tot lògic o una simple part (individu). Quan el subjecte és simple part, el judici és singular. Si el subjecte és un tot, en podem prendre una part i llavors tindrem un judici particular; mes si el prenem enter, tindrem el judici universal (alguns *v* són *a*, tot *v* és *a*).

Per la relació s'han dividit els judicis en categòrics, hipotètics i disjuntius. Són categòrics tots els judicis que ofereixen la simple relació de predicat a subjecte. Les proposicions que els expressen s'han anomenat simples i absolutes. Són judicis hipotètics aquells que ofereixen la relació de predicat a subjecte sota la dependència del valor d'un altre judici. L'expressió del judici hipotètic es troba constituïda per dos membres, un dels quals s'anomena antecedent (condició, hipòtesi) i l'altre conseqüent (condicionat, tesi).

Els judicis disjuntius són aquells en què el subjecte es posa amb relació amb cert nombre de predicats que s'exclouen. La forma lògica exigeix que aquests predicats es redueixin a dos, un de positiu i un de negatiu (*B est aut A vel non A*).

DEL RACIOCINI

Els raciocinis es divideixen lògicament en categòrics, hipotètics i disjuntius.

En els categòrics declarem que dos termes són entre ells com la part i el tot, perquè ambdós mantenen aquesta relació amb un tercer terme. En tot sil·logisme categòric es troben tres termes i tres proposicions. Els termes s'anomenen major, mitjà i menor, denominació que es treu de la seva quantitat. Les proposicions s'anomenen major, menor i conclusió. Les dues primeres formen l'antecedent i s'anomenen premisses; la última, el conseqüent. En la primera proposició declarem que el terme mitjà és part del major, en la segona diem que el menor és una part del mitjà i en la conclusió expressem que el menor és inclòs en el major.

El raciocini categòric pot ésser deductiu i inductiu. En el primer cas, segons s'ha dit, procedim del tot a les parts i en el segon de les parts al tot.

La llei del sil·logisme deductiu és la següent: lo que convé o repugna al tot, convé o repugna a cada una de les parts (*quidquid de omni valet, valet etiam quibusdam et singulis; quidquid de nullo valet, nec de quibusdam nec de singulis valet*). La llei del raciocini inductiu es formula dient: que allò que convé o repugna a cada una de les parts, repugna al tot.

El raciocini hipotètic es compon d'una proposició hipotètica, que és la major, després de la qual afirmem categòricament l'antecedent i inferim afirmativament el conseqüent, o bé neguem categòricament el conseqüent i resta negat l'antecedent (*posita conditione, ponitur conditionatum; sublato conditionato, tollitur conditio*).

En el raciocini disjuntiu forma la major una proposició disjuntiva, en la menor afirmem o neguem un dels membres de la disjunció i en la conclusió afirmem o neguem l'altre membre. Per la percepció lògica d'aquest raciocini cal que els membres siguin contradictoris i en aquest cas concloem en virtut del principi del mig exclòs.

Regles per la construcció del sil·logisme deductiu des del punt de vista de l'extensió

- 1.ª Ha d'haver-hi tres termes i tres proposicions.
- 2.ª La major ha d'ésser definida (no pot ésser particular); la menor, afirmativa.
- 3.ª La conclusió ha d'ésser corresponent a la qualitat de la major i a la quantitat de la menor.

La primera d'aquestes regles resulta del caràcter de l'acte dianoètic, que consisteix en trobar la conveniència o repugnància entre dos termes mitjançant la comparació de cada un d'ells amb un tercer terme. La primera part de la segona regla es funda en això: que el terme mig ha d'ésser el mateix en la major, on figura com a subjecte, i en la menor, on figura com a predicat. Aquesta identitat la perd el terme mitjà si el prenem particularment, convertint-se llavors en part (especie) del terme universal. I com que un gènere té diverses espècies, pot esdevenir-se que prenguem una espècie en la major i una altra en la menor.

La segona de les regles (1) es funda en l'ofici que el terme mitjà juga en l'acte sil·logístic. El terme mitjà serveix per saber si el predicat de la qüestió convé o repugna al subjecte de la mateixa. Aquest coneixement només podem obtenir-lo si el terme menor és part del terme mitjà, lo qual s'expressa lògicament per mitjà de l'afirmació.

La raó de la regla tercera és evident. En la conclusió ha d'incloure's o excloure's el subjecte de la qüestió de l'esfera del predicat, i per saber quina d'aquestes dues operacions hem de practicar, ens valem del terme mitjà, i si aquest queda inclòs o exclòs de l'esfera del predicat, també queda inclòs o exclòs el terme menor. Finalment, no podem predicar el terme major d'una

(1) En el text: *la segunda parte de la regla*.

quantitat superior a la que havem inclòs el terme mitjà d'una proposició menor.

Els raciocinis categòrics poden ésser d'extensió o de comprensió. Les regles del sil·logisme de comprensió són tres:

- 1.ª Ha de tenir tres termes i tres proposicions.
- 2.ª Han d'ésser la major afirmativa i la menor definida.
- 3.ª La conclusió ha de correspondre a la quantitat de la major i a la qualitat de la menor.

La construcció d'un sil·logisme inductiu exigeix l'enunciació de totes les parts d'un concepte, així en la major com en la menor, i únicament quan aquesta enunciació és completa podem concloure legítimament de les parts constitutives el tot constituït.

El valor lògic de la conclusió respecte d'un gènere es treu de totes les seves espècies. No hem de confondre la conclusió inductiva, purament lògica, amb els judicis inductius que formem estenent a totes les espècies d'un gènere lo que havem observat en unes quantes. La conclusió lògica rau en la llei d'identitat, i aquesta solament ens autorisa per concloure d'un gènere lo que havem observat de cada una de les seves espècies.

El judici inductiu s'enuncia sempre salvant les excepcions, i la conclusió lògica s'infereix sense excepció.

Així com el raciocini deductiu procedeix del tot a les parts, l'inductiu procedeix de les parts al tot.

Ambdós estan subjectes a les mateixes lleis, i tan il·legítim fóra transportar per inducció un atribut pertanyent al tot a una espècie que no hi estigués compresa, com atribuir a un gènere un predicat que no es trobés en cada una de les seves espècies. Ni en l'un ni en l'altre cas el conseqüent estaria determinat per l'antecedent; la conclusió no estaria compresa en les premisses.

Regles per la construcció del sil·logisme hipotètic

- 1.ª Ha de tenir tres proposicions.
- 2.ª La primera o major ha d'ésser definida i afirmativa.
- 3.ª La conclusió es regula per la quantitat i la qualitat del membre que no forma part de la menor.

La primera es deriva de la natura d'aquest raciocini. La proposició hipotètica que constitueix la major es redueix a establir entre els seus dos membres la relació de condició (antecedent) o condicionat (conseqüent). Perquè hi hagi raciocini havem de convertir en judici categòric un dels membres de la major i per aquest fet queda determinat l'altre membre en la mateixa forma que l'anterior. D'aquí la menor i la conclusió.

La segona expressa les circumstancies de les dues premisses. Quant a la quantitat de la major, estableix que el seu valor no s'ha de pendre de cada un dels seus membres considerats separadament, sinó de la proposició hipotètica que forma un sol acte. En aquest no hi ha inclusió ni exclusió, no hi ha més que una relació de condició o condicionat, i aquesta relació s'expressa sense cap limitació. Això és lo que signifiquem en dir que la major ha d'ésser definida. A més d'això, considerem en dita proposició un caràcter afirmatiu àdhuc quan els membres considerats en ells mateixos siguin negatius. El caràcter afirmatiu resideix en la relació de l'antecedent amb el conseqüent i per això pot existir, qualsevol que sigui la natura dels membres relacionats. En tots els casos tindrem l'asserció positiva de la dependència (conseqüència), que constitueix el caràcter essencial de tot judici hipotètic.

La proposició menor admet qualsevulla quantitat i qualitat, puix hi tenim simplement un dels membres de la proposició hipotètica convertit en proposició categòrica i, segons s'ha dit, cada membre, considerat separadament, admet qualsevol forma de quantitat i qualitat.

Finalment, la conclusió es regula per la quantitat i qualitat del membre que no forma part de la menor. En el sil·logisme hipotètic conclourem de dues maneres: 1.ª, afirmant en la menor l'antecedent i en la conclusió el conseqüent (*modus ponens*); 2.ª, negant en la menor el conseqüent i en la conclusió l'antecedent (*modus tollens*). *Si poteris, possum; sed tu potes, ergo possum. Si poteris, possum; non possum, nec potes ergo.* En el primer cas la conclusió convé amb el membre que havem omès en la menor; en el segon se li oposa sempre en qualitat.

Regles per la construcció del sil·logisme disjuntiu

- 1.ª Ha de tenir tres proposicions i tres termes.
- 2.ª La major ha d'ésser universal i afirmativa.
- 3.ª La conclusió ha de convenir amb la menor en quantitat i se li ha d'oposar en qualitat.

La primera d'aquestes tres regles resulta del caràcter de la operació. Aquest consisteix en l'afirmació o negació d'un dels termes contradictoris en virtut de l'afirmació o negació de l'altre. Ha d'haver-hi, doncs, una proposició disjuntiva, que és la major; una altra que contingui l'afirmació o negació categòrica d'un dels contradictoris, i l'afirmació que expressa l'afirmació o negació del correlatiu de la menor. En els sil·logismes disjuntius solament hi entren tres termes: el subjecte i els predicats contradictoris.

La segona regla significa que qualsevol que fos la quantitat del subjecte de la major, aquesta quantitat ofereix sempre un caràcter universal, puix l'establim sense cap limitació. També és fàcil descobrir son valor afirmatiu, per lo qual hem d'atendre al conjunt de les seves parts, considerant-les en la

llur relació mutua. Així veiem que la negació amb què designem l'un dels dos contradictoris en res no afecta la còpula.

La tercera regla estableix que la conclusió ha de tenir la quantitat de la menor, lo qual és de la natura de tota conclusió, que no pot contenir major quantitat que la que hi ha en les premisses. En la qualitat ha d'oposar-se a la proposició menor, i la raó d'això és evident. En la major, oposem a un subjecte dos predicats que s'exclouen. En la menor afirmem o neguem un d'aquests predicats, i com que, segons ja s'ha dit, són contradictoris, si afirmem l'un en la menor hem de negar l'altre en la conclusió, i si neguem l'un en la menor hem d'afirmar l'altre en la conclusió. En el sil·logisme disjuntiu podem també distingir el *modus ponens* i el *modus tollens*. La combinació del judici hipotètic amb el disjuntiu en una sola proposició dóna origen a un altre sil·logisme anomenat *dilema* o sil·logisme hipotètic-disjuntiu. Les proposicions de què es compon aquest sil·logisme són tres: la major, que és una proposició hipotètic-disjuntiva; la menor, que conté la negació dels dos termes de la disjunció que forma el conseqüent de la major, i la conclusió, que comprèn la negació de l'antecedent. (Si *a* és animal, és vertebrat o invertebrat; *a* no és vertebrat ni invertebrat; *a*, doncs, no és animal.) La força de la conclusió dilemàtica estriba en el doble caràcter que ofereix aquest raciocini.

Les lleis dels tres sil·logismes de què acabem de parlar s'han formulat:

Llei del raciocini hipotètic: *A ratiōe ad ratiōem, a negatione rationali ad negationem rationis valet consequentia.* — *Posita conditione, ponitur conditionatum; sublato conditionato, tollitur conditio.*

Llei del raciocini inductiu: *A contradictoria oppositorum negatione unius ad positionem alterius, a positione unius ad negationem alterius valet consequentia.*

Llei del raciocini hipotètic-disjuntiu: *A remotiōe consequentis ad remotiōem antecedentis valet consequentia.*

Així com el sil·logisme categòric reb la seva força del principi d'identitat, el sil·logisme disjuntiu la pren del principi del mig exclòs. L'examen més senzill del valor de la fórmula: *a positione unius ad negationem alterius* és prou per mostrar-nos que no és més que una expressió del principi citat.

El raciocini hipotètic es considera fundat en una llei especial anomenada pels uns *raó suficient* i pels altres principi de *raó i conseqüent* (condició i condicionat). En virtut d'aquesta llei, posat l'antecedent s'infereix necessàriament el conseqüent. Considerada aquesta llei des del punt d'ovir estrictament lògic, hem de compendre'l en la mateixa relació que té el tot amb les seves parts, puix únicament sota aquesta relació podem admetre en Lògica que un antecedent determini necessàriament el conseqüent. D'això resulta que la llei anomenada de raó suficient correspon més bé a la Metafísica que a la Lògica.

Els sil·logismes de què havem parlat fins ara són simples, complets i regulars. Cada un d'ells forma un tot independent la unitat del qual rau

en la conseqüència que enllaça els seus dos membres. Però els sil·logismes podem enllaçar-los també els uns amb els altres formant una serie els termes de la qual mantinguin entre ells la mateixa relació que existeix entre les premisses i la conclusió. En aquest cas tindrem el poli-sil·logisme o sigui el sil·logisme comparat de diferents sil·logismes units per la conseqüència.

L'expressió de tot sil·logisme pot ésser completa o abreviada. L'expressió abreviada d'un sil·logisme s'anomena *entimema*, i pot ésser de primer, segon o tercer ordre, segons que la proposició omesa sigui la major, la menor o la conclusió.

El poli-sil·logisme pot tenir expressió completa o abreviada. Quan té l'expressió en part completa i en part abreviada, s'anomena *epiquerema*; quan la seva expressió és abreviada, s'anomena *sorites*.

L'*epiquerema* consta d'un sil·logisme complet que té una de les seves premisses enllaçades a una proposició que pertany a un altre sil·logisme en el qual la dita premissa figura com a conclusió.

El *sorites* és un poli-sil·logisme en el qual cert nombre de premisses terminen en una sola conclusió. En la cadena sil·logística de la qual el *sorites* és expressió abreviada pot esdevenir que el sil·logisme que precedeix contingui la raó del que segueix o que el que segueix contingui la raó del que el precedeix. En el primer cas el poli-sil·logisme és progressiu i en el segon regressiu. Aquest procediment pot verificar-se tant en l'extensió com en la comprensió.

En el *sorites* concloem en virtut del principi *nota notae est nota rei ipsius*, amb la sola diferencia que així com en el sil·logisme simple la conclusió es limita a les parts pròximes, en el *sorites* s'extén a les remotes. El *sorites* pot ésser categòric i hipotètic.

La forma d'expressió del raciocini dóna origen a la divisió del sil·logisme en regular i irregular. La irregularitat pot consistir en la col·locació de les proposicions, en la col·locació dels termes conservant-se l'ordre de les proposicions i, per fi, en la transposició de les proposicions i dels termes.

De la diferent col·locació del terme mig resulten les quatre figures del sil·logisme: en la primera figura el terme mig és subjecte de la major i predicat de la menor; en la segona ocupa el lloc del predicat en ambdúes premisses; en la tercera el lloc del subjecte; en la quarta és predicat de la major i subjecte de la menor. D'aquestes figures únicament la primera és regular, i té valor universal.

DEL MÈTODE DES DEL PUNT DE VISTA LÒGIC

Els productes de la facultat dianoètica són les parts constituïdes de la Ciència, o sigui d'un sistema de coneixements relatius a una materia determinada. En tota ciència podem considerar la perfecció de les seves parts prescindint de la materia del pensament. El procediment de què ens valem per assolir la perfecció lògica constitueix el mètode estrictament lògic. La primera condició de la perfecció lògica d'una ciència és la claredat i distinció dels conceptes que entren en les seves proposicions. Per això ens valem de la definició i de la divisió. Per la primera analisem la comprensió dels conceptes, per la segona analisem la seva extensió. Definits i dividits els conceptes, els hem d'ordenar de manera que formin un sistema. Per aquest mitjà podrem reconèixer l'estat de la Ciència i advertir els seus buits i orientar-nos-hi (1).

La claredat i distinció dels conceptes les obté la Ciència per mitjà de la divisió i definició. La definició és l'anàlisi de la comprensió d'un concepte; la divisió és l'anàlisi de la extensió. La definició lògica consta de dues parts: el gènere pròxim i la diferencia específica. Aquests dos elements constitueixen l'essència lògica (2) d'un concepte i el determinen de tal manera que no es pot confondre amb cap altre.

De lo dit resulta que no són susceptibles de definició lògica els conceptes o nocions simples ni tampoc l'individu (*omnis notitia intuitiva est definitiva*).

La Lògica estableix les regles següents per a una bona definició: 1.ª, que sigui adequada; 2.ª, que no es faci per negació ni divisió; 3.ª, que no sigui redundant.

D'aquestes regles la primera és fonamental. La definició ha d'ésser adequada, perquè els dos membres han d'ésser un anàlisi de la comprensió del concepte definit i aquest anàlisi té de contenir la part essencial del dit concepte. Manquem a aquesta regla: 1.er, si prenem un terme que no sigui de la categoria a què pertany el concepte definit; 2.^{on}, quan la definició és massa lata; 3.er, quan és massa estricta.

La segona regla estableix que la definició no pot ésser negativa, i això es funda en això: que la comprensió del concepte consta almenys d'un element positiu. Tampoc podem definir per divisió, puix si així ho fem no tindrem l'anàlisi de la comprensió del concepte. Finalment, si definim lo mateix per

(1) En el text: *orientarlos en ella*.

(2) En el text: *la ciencia lógica*.

lo mateix manquem al punt de la divisió; i si admetem termes redundants, manquem a la precisió.

La divisió lògica és l'anàlisi de l'extensió d'un concepte. Coneguda per la definició la comprensió, passem a examinar les parts d'extensió a les quals poguem aplicar-lo. Les parts que formen l'extensió del concepte dividit s'anomenen membres de la divisió.

Les regles de la divisió són les següents: 1.ª, que tota divisió es faci segons un mateix principi (*divisio ne careat fundamento*) i que aquest es prengui d'una diferència essencial; 2.ª, que els membres de la divisió abarquin tot allò que conté sota d'ell el concepte sense que se li atribueixi algú dels membres de la divisió, sinó que el concepte estigui dividit de manera que a cap cosa pugui atribuir-se-li aquest; 3.ª, que els membres de la divisió s'escloguin mutuament. Aquesta conclusió es verifica lògicament per mitjà dels termes contradictoris; 4.ª, que la divisió es faci per la diferència immediata, o sigui per espècies immediatament subordinades al concepte dividit (*divisio nec fiat per saltum*).

DE LA PROVA

A més de la claredat i distinció del pensament, la Ciència exigeix l'encaïment d'un pensament amb altres amb la finalitat d'arribar als pensaments veritables. Aquesta perfecció lògica s'assoleix per mitjà de la prova. Tota prova és una sèrie de pensaments que partint d'una veritat reconeguda s'enllacen entre ells com a antecedent i conseqüent.

En tota prova hem de distingir tres coses: 1.ª, la tesi o proposició que s'ha de provar; 2.ª, l'argument, o sigui la proposició de la qual tenim la prova; 3.ª, la força de la prova.

Tota prova és sil·logística, però es distingeix del sil·logisme en això: que suposa una veritat material coneguda. Les proposicions que serveixen per a la prova poden ésser de veritat necessària i de veritat contingent. Les de veritat necessària expressen judicis els contraris dels quals són impossibles (judicis apodíctics); les segones expressen judicis veritables, però el contrari dels quals és possible (judicis assertoris).

Essent la prova una operació de raciocini pot ésser deductiva i inductiva, mono-sil·logística i poli-sil·logística. La proposició que forma l'argument ha rebut també el nom de principi; però aquesta paraula també serveix per designar la proposició major del primer sil·logisme d'una prova poli-sil·logística. S'anomena demostració en sentit estricte tota prova que es funda en principis de veritat necessària: la paraula demostració, però, s'ha estès a les proves en què es parteix de definicions, àdhuc aquelles que es funden en principis de veritat contingent.

Les proposicions que volem demostrar poden ésser teòriques o pràctiques. En el primer cas s'anomenen *teoremes*; en el segon, *problemes*. Demostrat un teorema, pot servir-nos de prova per a un altre, i d'aquesta manera l'encaïdenament és una cadena de veritats. S'anomena *corol·lari* aquella proposició que es deriva d'altres i que no exigeix demostració especial. Donem el nom d'*escoli* a aquella que serveix únicament per esclarir la prova.

Considerada en la seva forma interna la prova, pot dividir-se en directa i indirecta. La primera s'anomena ostensiva, la segona apagògica i també demostració per impossible. La prova directa és aquella en virtut de la qual inferim la veritat de la tesi per un raciocini la proposició major del qual hem reconegut com a veritable. Per aquesta prova es manifesta clarament l'enllaç que tenen unes veritats amb les altres. En la prova indirecta s'estableix la veritat de la tesi per la falsetat de l'antítesi, fundant-se en això: que la conclusió que treiem d'aquesta condueix a l'impossible. En aquesta prova s'estableix hipotèticament l'antítesi i concloem segons les lleis lògiques. La prova indirecta ens presenta l'enllaç d'un es veritats amb les altres limitant-se a mostrar la repugnancia que hi ha entre la tesi i algunes veritats que no podem deixar d'admetre.

L'antítesi ha d'ésser una proposició contradictoria de la tesi i llavors els principis de contradicció i de mig exclòs presten tota la seva força a aquest gènere de prova. En efecte: si dues proposicions són contradictories no poden ésser veritables al mateix temps, ni cab terme mig entre elles; i com de premisses veritables no pot resultar una conclusió falsa, d'aquí que per la falsetat de la conclusió argüim la falsetat de l'antítesi i per la falsetat de l'antítesi provem la veritat de la tesi.

Per a la legitimitat de la prova s'han d'observar les regles següents.

1.ª No s'ha de pendre com a principi o argument cap proposició que no sigui reconeguda com a veritable. Tot principi o argument, tant si és de veritat necessaria, com si és de veritat contingent, ha d'ésser admès com a veritable immediatament o mediatament. La contravenció d'aquesta regla s'anomena petició de principi (*petitio principii*).

2.ª Per provar una tesi no es pot pendre com a argument una proposició la veritat de la qual sigui conseqüència de la dita tesi. En aquest cas cometem el *hysteron próteron* (lo darrer primer). Podem advertir que malgrat aquest defecte pot ésser vàlid el raciocini.

3.ª No hem d'incórrer en el cercle viciós, o sigui en la demostració circular, lo qual es verifica quan provem una proposició per ella mateixa. El cercle viciós queda amagat, bé per la interpolació d'alguna proposició, bé per la variació que introduïm en l'expressió. La demostració circular és a la prova lo que la tautologia és a la definició. En les ciències d'observació provem l'existència d'una llei per inducció i després establím aquesta llei com a prin-

cipi, del qual deduem els mateixos fets que ens han servit per descobrir-la. Aquest procediment no constitueix un cercle viciós, puix veritablement són dues proves distintes: la una analítica o regressiva, l'altra sintètica o progressiva. La primera s'anomena *a posteriori* i la segona *a priori*. La utilitat d'aquest procediment consisteix en presentar els fets subordinats a un principi.

4.ª Tots els sil·logismes que formen la prova han d'estar en connexió immediata. Essent la prova aquella operació per la qual establim una proposició com a conseqüent d'una altra la veritat de la qual hem reconegut, es evident la necessitat de la connexió que estableix la regla. Aquesta connexió ha d'ésser interna; així és que no s'hi oposen les expressions abreviades dels sil·logismes. La transgressió d'aquesta regla s'anomena *saltus indemonstrans*.

5.ª L'argument no ha de provar més que la tesi per a la qual s'ordena la prova. A aquesta regla es pot faltar: *a*) provant una proposició diferent de la tesi, lo qual reb el nom de *mutatio elenchi* o *transitus ad aliud genus*; *b*) provant menys d'allò que es vol provar; *c*) provant més d'allò que es vol provar.

6.ª Finalment, la prova exigeix proposicions indemostrables. En efecte: els conseqüents no es poden referir als antecedents per una regressió sense fi. Això constitueix un impossible per a l'enteniment humà; *processus ad infinitum*, *processus ad absurdum*.

De l'estudi de la definició, divisió i prova resulta que la ciencia humana té uns límits que no pot traspassar. Tals són lo indefinible, lo indivisible (1) i lo indemostrable.

(Seguirà)

(1) En el text: *lo invisible*.